

**Робочий зошит з літературного читання як ресурс
формування досвіду читацької діяльності молодших школярів**

В.О. Мартиненко,

канд.пед.наук. ст. наук, співр.,

Інститут педагогіки НАПН України

У статті розкрито дидактичні функції робочих зошитів з літературного читання для учнів 2-4 класів (компенсаторної, інформаційної; функцій, спрямованих на індивідуалізацію, систематизацію й узагальнення знань учнів, контрольну-оцінну діяльність), їх потенціал під кутом зору формування важливих складників досвіду читацької діяльності: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, рефлексивного; реалізації суб'єкт-суб'єктної, полісуб'єктної взаємодії учнів, технологій поетапного опрацювання змісту текстів різних видів, діалогової взаємодії учня з текстом, автором, героями твору.

Обґрунтовано систему вправ і завдань для розвитку й удосконалення таких компонентів читацької діяльності школярів:

- навичка читання вголос і мовчки;
- робота з текстом художнього і науково-художнього твору;
- робота з дитячою книжкою;
- контрольну-оцінну діяльність учнів.

Проілюстровано технологію опрацювання змісту художніх, науково-художніх творів на різних етапах текстової діяльності: дотекстової, власне текстової, післятекстової.

Під час аналізу вправ і завдань, центрованих на опанування учнями компонентами досвіду читацької діяльності, вагомий акцент зроблено на врахуванні рівнів усвідомлення видів текстової інформації (фактичної, концептуальної, підтекстової) у різних вікових групах молодших школярів.

Ключові слова: *початкова школа, робочий зошит з літературного читання, досвід читацької діяльності, читацька самостійність.*

Постановка проблеми

Серед провідних завдань курсу «Літературне читання» в початковій школі виділяються завдання формування повноцінної навички читання вголос і мовчки як базової у системі початкової освіти, мовленнєвого розвитку учнів; компетентісно орієнтованих умінь самостійно сприймати, аналізувати й інтерпретувати тексти різних видів з використанням початкових літературознавчих понять; прийомів самостійної роботи з дитячими книжками різних типів і видів, довідковим матеріалом; умінь здійснювати пошук, добір, аналіз потрібної інформації в різних джерелах друкованої продукції для вирішення навчально-пізнавальних завдань та ін.[].

Ураховуючи специфіку предмета, де змістом навчального матеріалу слугують художні, науково-художні, науково-пізнавальні тексти, його багатофункціональність, визначений МОН України обсяг підручників із літературного читання в одній частині, не дає змоги повною мірою забезпечити виконання державних вимог щодо загальноосвітньої підготовки з предмета лише засобами підручника, без залучення складників навчального комплексу (книг для читання, робочих зошитів та ін.).

Аналіз останніх досліджень.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань реформування змісту загальної початкової освіти (О.Я. Савченко, Н.М.Бібік, Я.П. Кодлюк) засвідчує посилення акцентів на оновленні змісту навчально-методичних комплексів у контексті їх центрованості на суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу, дитиноцентризм, формування ключових і предметних компетентностей, оволодіння молодшими школярами способами навчально-пізнавальної діяльності, які сприяють інтеграції учнів у сучасний соціум.

Л

Робочий зошит як складник навчально-методичного комплексу розглядається у дослідженнях як особливий засіб розвитку пізнавальної активності школярів (М.Б. Волович, Л.В. Занков, Д.Б.Ельконін), засіб, що сприяє реалізації цілісної системи навчання (В.О. Онищук); індивідуалізації навчання (А.І. Болотова, Л.І. Нечволод, М.Ю. Прокоф'єва, О.Я. Савченко, Р.В. Шиленков), як система завдань для організації самостійної роботи учнів, складений чітко, відповідно до діючих програм (О. Нільсон); як дидактичний комплект для виконання самостійної роботи в школі і вдома безпосередньо на сторінках зошитів (Н. Преображенська).

Визначаючи провідні дидактичні функції робочих зошитів (компенсаторна, інформаційна, пізнавальна, узагальнення знань, їх систематизації, контролю й самоконтролю), дослідники наголошують на посиленні їх ролі у реалізації принципів наочності, доступності змісту навчального матеріалу, диференціації й індивідуалізації навчального процесу, формуванню позитивної мотивації до навчання, предметних і ключових компетентностей учнів, інтенсифікації навчальної праці школярів.

Питання структури зазначених навчальних посібників залишаються відкритими для розв'язання. На думку більшості авторів, структура робочих зошитів залежить від змісту навчального предмета, повноти викладу змісту у підручнику, мети його опрацювання, ступеня складності окремих тем, питомої ваги і характеру самостійної роботи учнів і т. ін. Окремі методисти наголошують на реалізації таких провідних компонентів: орієнтаційно-мотиваційний, операційно-виконавський, рефлексивно-оцінний [], уміщенні таких блоків навчального матеріалу: понятійний блок (тлумачення основних понять з теми);інформативний (лаконічні тексти, опорні конспекти, тезисний виклад теми); ілюстративно-наочний (схеми, таблиці, карти, зразки, картосхеми, малюнки, кросворди, чайворди, діаграми); завдання на засвоєння, усвідомлення, узагальнення, порівняння, зіставлення, конкретизацію, систематизацію, закріплення інформації; контролю й

л

самоконтролю (диференційовані завдання; тренажери, таблиці-зразки, тести, модулі) [].

Основна частина.

Робочий зошит з літературного читання як складник навчально-методичного комплексу з літературного читання, є важливим засобом розвитку читацької самостійності й активності учнів, сприяє індивідуалізації процесу набуття школярами досвіду читацької діяльності.

Аналіз трактування поняття «досвід» у тлумачних, філософських словниках дає підстави виокремити такі сутнісні характеристики цієї дефініції: а) «це сукупність знань, умінь, які здобуваються в житті, на практиці»; б) «це уся сукупність чуттєвих сприймань, що набуваються в процесі взаємодії людини із зовнішнім світом». На підставі цих положень *досвід читацької діяльності* учнів можна визначити як *сукупність знань, умінь, навичок, способів діяльності, ціннісних ставлень, що набуваються індивідом на основі й у процесі взаємодії з текстами, дитячими книжками різних видів і типів, графічно зафіксованих на різних носіях.*

Зміст, структура, поетапне оволодіння учнями 2-4 класів взаємопов'язаними компонентами (мотиваційним, когнітивним, операційно – діяльнісним, рефлексивним) зазначеного досвіду відображено у змістовій лінії навчальної програми з літературного читання «Досвід читацької діяльності»[4].

В узагальненому вигляді це:

- формування потреб, особистісних читацьких мотивів, які спонукають учня до читання; усвідомлення ним ролі систематичного читання для поповнення знань, успішного навчання з усіх предметів, задоволення пізнавальних інтересів, проведення цікавого дозвілля;
- система літературознавчих, книгознавчих, бібліографічних знань, уявлень, які учень застосовує під час смислового і структурного аналізу текстів різних видів, вибору дитячих книжок з доступного кола читання, самостійного

Л

орієнтування у їх змісті, пошуку потрібної інформації; у міжособистісній комунікації;

- оволодіння учнями повноцінною навичкою читання вголос і мовчки; освоєння продуктивними стратегіями, способами, раціональними прийомами опрацювання текстів різних видів, їх розрізнення з опорою на особливості кожного виду; ефективними прийомами аналізу літературного твору з метою усвідомлення його художньої цінності, поглибленого розуміння прочитаного, освоєння вмінь самостійно усвідомлювати різні види текстової інформації: фактичну, підтекстову, концептуальну, здійснювати її смислову компресію, оволодіння досвідом міжособистісного спілкування, комунікації з джерелом інформації; прийомами самостійної роботи з дитячою книжкою, роботи з інформацією;

- розвиток компонентів ціннісно-смислової, емоційно-вольової сфер особистості дитини: усвідомлення й оцінку учнем результатів своєї читацької діяльності; оцінювальні судження, власне ставлення до прочитаного, висловлені у вербальній і невербальній формах і т. ін.

Сучасні дослідники, вивчаючи питання створення і використання робочих зошитів на уроках літературного читання, виділяють такі умови: вплив змісту робочого зошита на розв'язання проблеми

Робочі зошити для учнів 2-4 класів розроблені до підручника з літературного читання (автор О. Я. Савченко). У їх змісті вміщено вправи і завдання для розвитку й удосконалення таких компонентів читацької діяльності школярів:

- навичка читання вголос і мовчки;
- робота з текстом художнього і науково-художнього твору;
- робота з дитячою книжкою;
- контрольна-оцінна діяльність учнів.

Розроблена система вправ і завдань, зміст і способи їх пред'явлення сприяла реалізації суб'єкт-суб'єктної, полісуб'єктної взаємодії учнів; забезпечувала поступове ускладнення оволодіння учнями 2-4 класів

Л

компонентами досвіду читацької діяльності; була спрямована на самостійний пошук розв'язання завдань, на урізноманітнення способів презентації навчального матеріалу.

Навичка читання є важливим метапредметним умінням, яке має вплив на освоєння змісту всіх навчальних предметів. Обсяг підручників з літературного читання в одній частині не дає змоги для урізноманітнення вправ і завдань із формування повноцінної навички читання вголос і мовчки. Робочі зошити слугують важливим компенсаторним засобом для реалізації цього напрямку читацької діяльності.

Проілюструємо це на таких прикладах.

У 2 класі провідним видом є читання вголос, яке забезпечується складнішим психофізіологічним механізмом, ніж читання мовчки, оскільки у цьому процесі активно діють зоровий, мовленнєворуховий і слуховий канали. Темп і обсяг зорового сприймання, смислової обробки матеріалу, звукового перекодування тексту залежить від можливостей мовленнєворухового апарату. Отже, тут важливу роль мають операції голосової, дихальної, зорової, слухової систем.

У робочих зошитах дібрано систему вправ і завдань для їх розвитку й удосконалення. Вони розташовані з нарощенням ступеня складності на спеціальних сторінках-розворотах «Вчуся бути вправним читачем». Кожний з розворотів не пов'язаний з вивченням тієї чи іншої теми підручника. Вчитель, враховуючи рівень розвитку навички читання учнів класу, типові й індивідуальні недоліки мовлення дітей, типи помилок під час читання, психофізіологічні особливості дітей класу, самостійно визначає обсяг, частотність, спосіб, організаційні форми (парні, групові, індивідуальні)

Ми радили вправи на регулювання правильного дихання, розвиток артикуляційного апарату, удосконалення функцій зорового сприймання проводити під час щоденних уроків літературного читання. Більшість з них учитель може застосовувати після перевірки домашнього завдання або на початку уроку як читацькі розминки. Можна використовувати ті чи інші

Л

вправи і завдання не в повному обсязі, а частково, розосереджено у часі. Наприклад, учитель, на основі аналізу словникового складу тексту, який передбачається опрацювати на уроці, виділяє ті слова, які можуть викликати в учнів труднощі під час вимовляння чи зорового сприймання. Відтак, він добирає для відпрацювання з учнями правильної вимови відповідні або близькі за звуковою структурою буквосполучення, слова із завдань рубрик: «Поєднуй швидко, вимовляй чітко», «Читаємо скоромовки», «Упізнай слово з одного погляду», а також використовує таблиці із складів.

Всі вправи розроблено з урахуванням поступового нарощення ступеня складності.

Прокоментуємо це на прикладі вправ під загальною назвою «*Упізнай слово з одного погляду*». У них подано колонки слів з різною кількістю букв.

У дітей, які добре читають, виконання їх не викличе ніяких труднощів. Для учнів з недостатнім розвитком технічної сторони навички читання поступове ускладнення таких вправ забезпечить розвиток позитивної динаміки у роботі окорухової системи, пов'язаної з укрупненням і автоматизацією (кожна колонка слів прочитується кілька разів) оперативних одиниць читання. Учень навчається швидко фіксувати, а потім утримувати в зоровій пам'яті спочатку мінімальні одиниці читання (слова з 2-х букв), далі – більші одиниці читання (складаються з 3-4 букв). Під час читання зв'язних текстів дитина буде моментально їх упізнавати і вільно прочитувати.

Важливо зазначити, що більшість із запропонованих вправ є різнофункціональними, тобто такими, що впливають на розвиток різних характеристик навички читання. Водночас кожний вид вправи дібрано з урахуванням її провідної функції (розвиток правильності дихання, правильності, темпу читання, артикуляційного апарату, оперативного поля читання, інтонаційних засобів виразності, гостроти зору, уваги тощо). Порівняно з робочим зошитом для 2 класу, у 3 – 4 класах змінюється їх співвідношення. Більшу питому вагу тут становлять завдання на розвиток навички читання мовчки, оперативного поля читання, розуміння прочитаного

л

Під час читання мовчки психофізіологічні механізми спрощуються: скорочується діяльність мовленнєворухового і слухового апаратів. Натомість істотно збільшується темп зорового сприймання, інтенсифікуються процеси розуміння і запам'ятовування. Відсутність потреби у голосовому відтворенні змісту дає змогу сприймати текст у зручному й звичному для читача темпі і краще усвідомлювати прочитане.

У процесі формування й розвитку навички читання мовчки важливу роль мають завдання на розвиток різних характеристик уваги: довільне зосередження, концентрація на заданому, стійкість, швидкість переключення, вибірковість, розподіл, перерозподіл тощо. У робочих зошитах розроблено серію завдань на формування й розвиток зазначених видів уваги.

На матеріалі спеціально дібраних коротких текстів школярі вправляються самостійно виділяти ключові слова, визначати тему, основну думку тексту.

З поступовим нарощенням ступеня складності подано також і вправи на розвиток оперативного поля читання (*вправи «Пірамідка», таблиці Шульте, «Гострий зір»*).

Крім того, для учнів 3-4 класів вміщено вправи на удосконалення навички читання вголос: регулювання дихання, удосконалення дикції, інтонаційних засобів художньої виразності.

Сучасні складні і динамічні процеси розвитку суспільства вимагають не лише від дорослих, а й дітей умінь працювати з різномірною інформацією для вирішення навчально-пізнавальних завдань, задоволення особистих запитів. Значна частина відповідних знань і умінь набувається через процес читання.

Отже, навчання читання й освоєння інформації є ключовими завданнями усіх освітніх ланок школи.

Це складний довготривалий процес. Окрім сформованості в кожній дитини повноцінної навички читання вголос і мовчки, він передбачає володіння індивідом різними видами читання (переглядом, аналітичним, вибіркоким та ін.).

Л

Як показує практика, у початковій школі учні освоюють переважно аналітичний («рівномірно-уважний» – термін Л.Шварц) вид читання.

Значно менше уваги приділяється формуванню інших видів читання. Відтак виникає протиріччя: значні обсяги інформації, з якими взаємодіють діти, вимагає швидкого у ній орієнтування; умінь швидко знаходити потрібну, усвідомлювати, яка є достовірною, яка – недостовірною і т. ін., а користування лише аналітичним видом читання у багатьох навчальних ситуаціях не забезпечує оперативний пошук потрібної інформації з найменшими затратами часових і розумових зусиль.

У робочих зошитах для учнів 3-4 класів презентовано серію завдань з формування першооснов переглядового і вибіркового видів читання.

Як було зазначено, змістова лінія «Досвід читацької діяльності» центрована на формування в учнів досвіду самостійної роботи з текстами різних видів, дитячими книжками, довідковими виданнями, періодикою, оволодіння компонентами повноцінного сприймання (розуміння) змісту художніх і науково-пізнавальних творів.

Набуття такого досвіду в початковій школі забезпечується різними організаційними формами навчання, серед яких, крім уроку як класичної організаційної одиниці, виділяються уроки роботи з дитячою книжкою, проектна діяльність, бібліотечні заняття, домашні завдання тощо.

У сукупності зазначені форми забезпечують формування важливих предметних, а також роблять свій вагомий внесок у формування ключових компетентностей.

У молодшому шкільному віці сприймання текстів характеризується поступовим ускладненням рівнів їх розуміння - від фактичного розуміння змісту текстів різних видів (художніх, науково-художніх, навчальних та ін.) до вичерпування основного смислу твору, усвідомлення авторського замислу, розвитку механізмів компресії змісту тексту, концептуалізації, метафоризації, хоча значна частина школярів на завершенні початкового навчання ще не оволодівають повною мірою цими механізмами.

Важливою спільною ознакою текстів різних видів є їх комунікативне спрямування, комунікативна сутність. Діалогічна природа текстів містить значний потенціал для реалізації комунікативно-мовленнєвого принципу на уроках літературного читання, сприяє оволодінню учнями досвідом міжособистісної комунікації, досвіду діалогової взаємодії читача з текстом, автором під час роботи не лише з художніми, а й науково-художніми текстами.

У робочих зошитах для учнів 2-4 класів основна питома вага завдань спрямована на удосконалення умінь самостійної роботи з текстами різних видів і жанрів. Через обмеження обсягів підручника їх достатня частотність, а також практичне вправляння (напр., «виділи», «зазнач», «підкресли», «допиши», «намалюй» «склади і запиши план» та ін. унеможлилювались.

Вони доповнюють завдання підручників, передбачають активну взаємодію учня з текстом, самостійне знаходження відповіді на запитання з обов'язковою опорою на текстовий матеріал. Наприклад, *«Що у тексті сказано про...»*, *«Якими словами автор...»*, *«Знайди рядки, у яких автор...»*, *«Випиши з тексту приклади...»*, *«Виділи першим і останнім словами абзац, де...»* та ін. З метою забезпечення логіки освоєння змісту тексту завдання передбачали роботу з твором на різних етапах текстової діяльності (дотекстової, власнетекстової, післятекстової).

Різноманітність умов, у яких відбувається сприймання й усвідомлення тексту, зумовлює необхідність забезпечення таких компонентів орієнтування на етапі дотекстової діяльності: попереднє входження дитини в текст (усвідомлення змісту заголовка, ілюстрацій, вправляння учнів у правильному читанні складних і маловживаних слів; актуалізацію опорних (фонових) знань дітей, необхідних для первинного розуміння прочитаного і подальшої роботи над текстом; усвідомлення значення окремих слів, висловів, у т.ч у контексті; стимулювання відповідного емоційного настрою, підготовка чуттєвої сфери дитини до сприймання твору і т.ін.).

Л

Така робота сприяла формуванню досвіду діалогової взаємодії учня з текстом, його автором ще до читання твору.

Поглиблений смисловий і структурний аналіз творів супроводжувався завданнями, метою яких було удосконалення умінь усвідомлювати різні види текстової інформації: фактичної, концептуальної, підтекстової (4 клас), оволодіння предметними, загальнопредметними уміннями, способами діяльності в комунікативно-мовленнєвій, інформаційній сферах, у сфері застосування загальнопізнавальних, предметних умінь

Особливу увагу під час смислового й структурного аналізу творів було зроблено на формуванні умінь, способів діяльності, які мають загальнонавчальний (метапредметний) характер, (наприклад, визначати тему, основну думку твору, здійснювати смисловий і структурний аналіз тексту, ставити запитання за змістом твору, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки тощо). Оволодіння цими уміннями і способами діяльності сприяло усвідомленому застосуванню їх у різних предметних сферах, формуванню ключової компетентності – умінню вчитися.

Вагомий акцент у зошитах зроблено на виконанні завдань до художніх прозових і поетичних творів, зорієнтованих на пояснення і перевірку розуміння смислового й образного значення слів, виразів, мовленнєвих конструкцій, художніх порівнянь, вироблення у школярів умінь самостійно сприймати засоби художньої виразності, усвідомлювати їх функції у творі, застосовувати у власному мовленні під час переказу, опису, характеристики персонажів тощо. Це серія завдань до текстів підручників, об'єднаних під загальною назвою *«Будь уважним до слова»*.

Істотним доповненням до підручників є система завдань з розвитку мовлення учнів: збагачення словникового запасу, розвиток зв'язного мовлення (добір слів, близьких за значенням; продовження тематичного ланцюжка слів; самостійне встановлення значень слів із залученням різних джерел інформації: тлумачних словників, Інтернет тощо; контекстне

Л

встановлення значень слів, словосполучень; побудова зв'язних висловлювань за змістом прочитаного, колективна дискусія із розв'язання ситуацій морально-етичного змісту та ін.

Рефлексивна (післятекстова діяльність) здійснювала вплив на розвиток компонентів ціннісно-сислової, емоційно-вольової сфер особистості дитини: усвідомлення й оцінку учнем результатів своєї читацької діяльності; оцінювальні судження (особисте ставлення учнів до змісту прочитаного: оцінка вчинків персонажів, що сподобалось у творі, а що не сподобалось і чому; можливий подальший розвиток подій і т.ін.).

Рівні осмислення видів текстової інформації в кожній віковій групі різнилися. Наприклад, школярам 2 класу пропонувалися завдання на самостійне освоєння фактичного змісту твору (факти, події, герої, їхні вчинки), практичне розрізнення текстів за найпростішими жанровими ознаками тощо. Завдання для учнів 3-4 класів укладнювалися як поглибленим розумінням різних видів концептуальної інформації (основна думка твору, підтекст, мотиви вчинків персонажів, усвідомлення засобів художньої виразності відповідно до їх функцій у творі, практичне встановлення приналежності художнього твору до того чи іншого жанру з обґрунтуванням відповіді і т.ін.), так і способами, формами їх виконання.

Услід за підручником у робочих зошитах втілюється технологія групової роботи (серія завдань *«Працюємо разом..., у групі... у парі...»*). Особливість таких завдань - імпульс до комунікації, взаємодії учнів, розвиток умінь міжособистісного спілкування за змістом прочитаного, комунікації з текстом, автором твору. Наприклад, *«Які запитання придумали однокласники? Які з них ти вважаєш найбільш вдалимими?»*, *«Обговоріть цей випадок з героєм твору у класі Чи траплялись подібні випадки з вами?»*. *«Поділися своїми міркуваннями з однокласниками щодо...»*. *«Якими думками хотів поділитися автор із читачами?»*. *«Над чим пропонує замислитись письменник?»*. *«Як автор ставиться до...?»*

Л

Для поглибленого розуміння змісту тексту у робочих зошитах розміщено аналітичні завдання з багаторазового перечитування. Тобто, залежно від завдань, навчальних ситуацій, які реалізуються на уроці - перечитування цілісного змісту чи окремих його фрагментів. Такі завдання спонукали школярів щоразу занурюватися у текст, знаходити у ньому відповіді, обґрунтовувати їх з посиланням на зміст.

За такого підходу змінювалася мотивація читацької діяльності учнів: вони читали не лише з метою відпрацювання технічної сторони навички читання, а для того, щоб краще зрозуміти твір.

У робочому зошиті знайшли також відображення завдання, метою яких є вироблення в учнів умінь самостійно працювати з різними видами і типами дитячих книжок, періодикою, різнорідною інформацією. Навчальні результати в інформаційній сфері передбачали самостійне застосування школярами прийомів пошуку потрібної інформації, користуючись довідково-ілюстративним апаратом дитячих книжок, навчальних посібників(назва, титульний аркуш, ілюстрації, зміст(перелік) творів, анотація); різними видами бібліотечно-бібліографічної допомоги, виданнями довідкового характеру; використовуючи формальні елементи тексту (підзаголовки, рубрики, виноски, посилання); розуміння інформації, представленої в різних форматах (словесно, у вигляді таблиці, умовних позначок).

З цією метою активно використовувалися зразки обкладинок дитячих книжок, словників, енциклопедій, періодичних видань. Виконання таких завдань, систематизованих під загальними назвами *«Робота з дитячою книжкою»*, *«Читаємо всією родиною»* сприяло розширенню кола дитячого читання, удосконаленню у школярів умінь самостійно здійснювати вибір потрібної дитячої книжки з групи книжок за окресленими вчителем показниками, працювати з книжковою виставкою, скласти коротку анотацію на прочитану книжку і т. ін.

Для удосконалення й розвитку контрольної-оцінної діяльності учнів у робочих зошитах розміщено серію завдань *«Перевір, як ти самостійно читаєш*

Л

і розумієш прочитане», «Перевір, як ти розумієш значення слів у тексті», «Виконай самостійно», «Оціни свої досягнення».

Зазначимо, що значна питома вага завдань у навчальних посібниках мають ігровий, нестандартний характер, вони є продуктивними для розвитку в учнів творчої уяви, творчих здібностей, образного мислення, фантазії.

З метою підготовки учнів 2-4 класів до самостійних і контрольних робіт з літературного читання у робочих зошитах подано зразки таких робіт з відповідною кількістю завдань до них, запропоновано завдання тестового характеру для поточного контролю.

Література

Бібік Н. М. Авторська концепція підручників «Я у світі» для 3 і 4 класів / Н. М. Бібік // Проблеми сучасного підручника : зб. наук, праць / [ред. кол.; наук. ред. - О. М. Топузов]. - К. : Педагогічна думка, 2012. - Вип. 12. - С. 17-24.

Васютіна Т. М. Можливості робочого зошита з друкованою основою у вивченні студентами «Методики викладання курсу «Я і Україна» // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2008. – Вип. 8. – С.21-25.

Кодлюк Я. П. Теорія і практика підручникотворення в початковій школі: підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів./ Я.П. Кодлюк. - К.: Інформаційно-аналітична агенція. - 368 с.

Мартиненко, В.О. Літературне читання. Робочі зошити: навч. посіб. для учнів 2, 3, 4 кл./ В.О.Мартиненко. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 80 с., 2014. – 80 с., 2015. – 72 с.

Нечволод Л. І. Педагогічні умови впровадження робочих зошитів з друкованою основою в процес індивідуалізації навчання школярів. – автореф. канд. дис.... Х., 2002. – 22 с.

Прокофьева М. Ю. Использование рабочей тетради в процессе подготовки будущих учителей к реализации индивидуального подхода

Л

младших школьников в обучении. – Крымский университет (Ялта), Украина, 2013. – 121 – 125.

Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів, 2-4 класи [Текст] // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. - К. : Вид. дім «Освіта», 2012.- С. 71-95.

Савченко О. Я. Концепція нового підручника «Літературне читання» для початкової школи / О. Я. Савченко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук, праць / [ред. кол.; наук. ред. - О. М. Топузов]. - К. : Педагогічна думка, 2012. - Вип. 12. - С. 207-213.

Савченко О.Я. Ключові компетентності – інноваційний результат шкільної освіти // Рідна школа. - 2011. - № 8-9. – С.4-8.

Шиленков Р. В. Влияние использования рабочих тетрадей с дифференцированными заданиями на развитие самостоятельности учащихся при индивидуализации обучения. – автореф. Дисс. .М., 2004 . -

Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтегративні технології навчання. – Х.: Основи, 2003. – 80 с.